

MOLDOVA – RUGĂCIUNE ȘI CÂNTEC ÎN VIZIUNEA CRONICARILOR

Eugenia Mincu, Olga Gușan

Catedra Limba Română și terminologie medicală, Facultatea de Medicină,
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu”

Summary

Moldova – a prayer and a song as it is described by the chroniclers

Everything in the world has its own beginning and, according to the Bible, from the very outset there was the word of the God. This word blessed our land, giving us a language which is sweet as honey, a national literature as the expression of the spirituality of our people. The means of expression of this great art are the language and the word. That's why they say that the literature is the art of the word.

Rezumat

Tot își are un început și, cum afirmă Biblia, începutul începuturilor a fost cuvântul lui Dumnezeu, care ne-a binecuvântat plaiul, dăruindu-ne o limbă „ca un fagure de miere”, o literatură națională, expresie a spiritualității neamului nostru. Căci ce este o literatură decât „o artă al cărei mijloc de expresie este limba, cuvântul”. De aceea se spune că literatura este arta cuvântului.

Obiective

De a releva file de literatura națională românească la începuturi, care a izbutit să se integreze în literatura universală, după proba repetată a secolelor și să se mențină în conștiința de cultură a oamenilor de azi.

Primele scrieri în limba română care au ajuns până la noi au fost de două feluri:

1. Scrisori particulare – 1521: *Scrisoarea boierului Neașcu din Câmpulung către judele Brașovului, Hans Benkherz*, a cărei limbă este apropiată de limba populară;
2. Traduceri de texte religioase din slavonă în limba maternă a poporului român, astfel înlesnind înțelegerea predicii în biserică (*Codicele Voronițean, psaltire: Șcheiană, Voronițeană, Hurmuzachi*).

Inițial, lucrările erau scrise pe pergament. Deosebindu-se prin finețea, netezimea, albețea sa, pergamentul moldovenesc era căutat și peste hotare. De la începutul sec. XV a început să fie folosită la scris hârtia adusă din Italia, Olanda, Germania, Polonia, iar de la sfârșitul sec. XVI și cea din Transilvania. Pe lângă cerneala obișnuită, la scrierea titlurilor de opere și de capitole, la ornamentarea lor se utiliza chinovarul împreună cu vopsele de diferite culori.

Secolul XVII a determinat afirmarea definitivă a scrisului românesc. În această perioadă s-a introdus tiparul în Moldova, activitate susținută de Vasile Lupu, Voievodul Moldovei, care prin *Pravila sa Aleasă* introduce limba română în cancelaria domnească.

Din punct de vedere al culturii se observă un interes sporit pentru aceasta și se afirmă o serie de cărturari, personalități care au contribuit la dezvoltarea limbii române literare, dar și la formarea conștiinței naționale.

Mitropolitul Varlaam al Moldovei, ilustru cărturar, promotor al literaturii în limba maternă s-a simțit veșnic obligat față de țară, de popor, absorbit de grija de a-și putea „plăti datoria macar de cât” până a nu se va duce „în casa cea de lut a moșilor” săi (*Prefața la Cazanie*). Îndeletnicirile sale scriitoricești n-au depășit în principiu hotarele literaturii religioase.

Cazania lui Varlaam sau *Cartea Românească de învățătură* (1643) prezintă o voluminoasă culegere de peste o mie de pagini și cuprinde predici și multe vieți de sfinți. Lucrare înserează două imnuri religioase originale, dar și câteva versuri laice, anume Stihuri în stema domniei Moldovei care constituie una dintre cele dintâi poezii românești:

„Cap de buăr și la domnii moldovenești,

Ca puterea aceii hieri să o socotești.
De unde mari domni spre laudă și-au făcut cale,
De-acolo și Vasile-vodă au început lucrurile sale”...

Un demn continuator a activității culturale și al operei lui Varlaam a fost învățatul **mitropolit Dosoftei**. Cărturar luminat, perspicace continue munca de tălmăcire în limba maternă a cărților bisericești, comparând plastic cuvântul scris în limbi străine cu „grădina încuiată și fântâna pecetluită”.

Prima operă tradusă integral de Dosoftei este *Psaltirea...pre versuri tocmită* (1673) atribuită țarului David. În canonică operă biblică pe care a versificat-o, Dosoftei și-a permis să introducă și versuri originale. În vremi de restricte când războaiele se succedau aproape neîntrerupt, când vrăjmășia în diferite seminții aproape că nu avea margini, Dosoftei consideră necesar de a-și ridica glasul pentru a proslăvi binefacerile păcii, a înțelegerii între popoare:

„Cine face zid de pace, turnuri de frăție,
Duce viață fără greață ntr-a sa bogăție
Că-i mai bună, dempreună, viața cea frățească,
Decât arma ce destramă oaste vitejească”.

Interesul pentru conservarea istoriei naționale se vădise încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Adevărată istoriografie moldoveană care a avut o însemnătate deosebită în procesul formării bazelor literaturii noastre naționale, începe cu **Grigore Ureche** (1590-1647), Vlăstar a unui neam vechi de boieri. Își petrece copilăria și adolescența în Polonia, unde „învață în școlile de arte liberale din crăia leșească” (M. Costin). Revenind în patrie face o frumoasă carieră politică, ridicându-se la una dintre cele mai înalte trepte ierarhiei feudale – vornic Țării de Jos, iar vasta sa cultură și netăgăduitu-i talent literar i-au asigurat un loc de frunte în viața culturală a Moldovei.

Opera cronicarului intitulată *Letopisețul Țării Moldovei*, de când s-au descălicat țara... până la Aron Vodă.

Propunându-și să descrie istoria Moldovei Gr. Ureche se pronunță asupra originii poporului său și limbii, accentuând că: „Asijderea și limba noastră din multe limbi este adunată... macară că de la Râm ne tragem... De la râmleni, cele ce zicem latină, pâine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găină, ei zic galena, etc.,... că de ne-am socoti pre amanuntul, toate cuvintele le-am înțelege”. (*Pentru limba noastră moldovenească*)

După o scurtă expunere a legendei despre întemeierea Țării Moldovei, cărturarul moldovean prezintă primii voievozi ai Țării Moldovei, descriind cu multă precizie, cu multă căldură și o vădită mândrie în special, lungă domnie a lui Ștefan cel Mare, devenit icoana a spiritualității românești.

„Fost-au acest Ștefan-Vodă om nu mare de statu, mândios și de grabă vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospete omorâia fără jiuđu. Amintrelea era om întreg la fire, neleneșu și lucru său îl știa a-l acoperi și unde gândii ai, acolo se aflai. La lucru de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vărâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteze și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde îl biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-se cazut jos, să ridică deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și feciotul său, Bogdan, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum se tâmplă din pom bun, roadă bună iese”.

După modelul portretului epopeic, personajul este surprins în atitudini memorabile, unele eroice, altele doar șocante. Ca și Ahile, eroul epopeii homerice, principele moldav este mândios și inflexibil; firea neîmblânzită nu este un atribut al primitivității, ci o trăsătură a eroului legendar. Croniarul aduce în literatura românească un portret exemplar de erou vertical, neîndurător și de neînving, însușirii sintetizate printr-o maximă, în finalul portretului; expresia „pom bun” devine o emblemă a portretului, este o imagine simbolică a domnitorului.

Spre deosebire de Gr. Ureche, autor al unui singur letopiseț, **Miron Costin** scrie o voluminoasă cronică și o monografie despre etnogeneza moldovenilor (*De neamul moldovenilor*), a elaborat în limba polonă o originală enciclopedie despre Principatele Dunărene. Miron Costin (1633-1691), fecior de mare hatman al Țării Moldovei, copilăria și adolescența și-o

petrece în Polonia, făcându-și studiile în vestitul colegiu din târgușorul Bar. Reîntors în Moldova face o frumoasă carieră politică. Se manifestă ca un iscusit diplomat, manifestându-și calitățile de politician. Fiind victima unei intrigi de la curtea domnitorului, precum că ar urzi un complot împotriva voievodului – M. Costin este decapitat.

Un loc aparte în creația cronicarului moldovean și l-a rezervat *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace...* M. Costin nu-și privește opera ca pe o datorie față de urmași, ci are conștiința scrierii, face din ea un mod de a lupta împotriva timpului necruțător, „căci bietul om e supt vremi”.

M. Costin vede în istorie un mijloc eficace de educare a generațiilor viitoare în spiritul iubirii față de Patrie, iar istoricii sunt apărătorii gloriei țării. El scrie: „A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară, înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durere. Nici ieste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinicu... Eu voi da seama de ale mele câte scriu”. (M. Costin)

Martor și participant la evenimentele descrise în *Letopisețul*, M. Costin devine primul marele cronicar memorialist moldovean; amintirile și impresiile sale înviorează opera, o iluminează prin meditațiile și reflecțiile ce i le prilejuiește trecutul actualizând-o prin sugestii referitoare la situația contemporană a țării.

Letopisețul... este de fapt, literatură de memorii (1595-1661) un comentariu personal al domniilor moldovene, întrețesut întâmplări tragice sau vesele, reproduceri de informații din tradiția orală.

În ultimii ani ai vieții sale Miron Costin a scris lucrarea intitulată *De neamul moldovenilor*, din ce țară au ieșit strămoșii lor – prima monografie în istoriografia românească. În cele 7 capitole autorul descrie Italia, Imperiul Roman, Dacia și cucerirea ei de către împăratul Troian. „Cea mai veche este însă Cetatea Albă în care în vremea lui Augustin, împăratul românilor, cu o sută de ani înaintea lui Traian, bietul Ovidius poetul a stat surghiunit...”

M. Costin scrie despre proveniența etnonimelor „moldovean” și „muntean”: „Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălicat, prin Trăian, este *rumân* sau *romanus*. Rumân este un nume schimbat, din scurgerea anilor din roman... dat îndeobște și muntenilor, și moldovenilor, și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei”. Lucrare poate fi considerată și ca o încercare de polemică, autorul abordând problema, își argumentează poziția: „și acestea le-am arătat ca și dintru aceștia să să cunoască neamul și obiceiurile că au ieșit de la Râmu”(De neamul moldovenilor).

M. Costin este și autorul poemului filosofic *Viața lumii* (1671-1673). Ideea care persistă în această creație este deplângerea caracterului trecător a tot ce e lumesc, ideea deșertăciunii existenței omenești.

„A lumii cântu cu jale cumplita viață...

Prea suptire și-n scurtă vreme trăitoare...

Așa cursul al lumii nu să contenește

Fum și umbră toate sîntu visuri și părere...”

Puterea evocatoare a scrisului lui M. Costin se datorește artei în care zugrăvește tablourile naturii, sentimentele omenești. Mistuit de nostalgie, M. Costin desfășoară în Poema polonă un peisaj panoramic al plaiurilor moldave ce apar în privirile vrăjite ale vânătorilor legendarului descălecător Dragoș-Vodă:

„Ochiul cuprinde luncile Prutului în care se oglindesc câmpiile curate ce se întind până la Nistru, câmpii, care se arată ca mărime asemenea oceanului. Nistru cel măreț... curge printre stânci sculptate ca și cum ar fi lucrute de mână de om... Valurile Nistrului în umbră, udă maluri cu pereți strimți, și fluviul poartă război cu Febus, ca să prindă din razele lui, căci stâncile aplecate îi ascund cerul... Dacă zeițele din fabulele grecești ar fi aflat de aceste plaiuri ar fi venit desigur aici din Olimpul lor”.

Un al treilea cronicar **Ioan Neculce**, care continuă înregistrarea evenimentelor istorice, împărtășind ca și Gr. Ureche și M. Costin convingerea că ea, istoria, este „învățătoarea vieții”.

Născut într-o familie de boieri moldoveni (probabil 1672-1745) rămas orfan de tată, n-a trecut vreo școală din țară sau peste hotare, manifestându-se ca autodidact. Călătorește mult prin Muntenia, Polonia, Rusia, Turcia ceea ce i-a înlesnit însușirea limbilor, dar și lărgirea orizontului de cunoștințe. Ocupă posturi importante în aparatul de stat din Moldova în sec.XVII și XVIII. Ioan Neculce devine unul din cei mai influenți sfetnici ai lui D. Cantemir. După pierderea luptei de la Stănilești (războiul rus-turc) ia drumul pribegiei, urmându-l pe D. Cantemir în Rusia:

„Aflat în pribegie, el nu putea să scrie,
Era Ioan Neculce, boier de Moldavie.
Plângea cu lacrimi grele în fiecare seară,
Și grai avea de țară, și dor avea de țară.
Și s-a întors boierul la sfânta sa Moldovă,
A sărutat văzduhul cu suflet și cu slovă.
Și-a coborât în secol cu anonimă moarte
De neam și de țărâne spre a nu se mai desparte.
Citesc și recitesc o samă de cuvinte
Din viața cronicară culeg învățăminte”.

Opera care i-a adus lui Neculce faima de cel mai iscusit cronicar moldovean este *Letopisețul Țării Moldovei*. Se apucă de trudă din propriul îndemn „întru pomenirea domnilor”. Contemporan în bună parte cu cele relatate în letopiseț, imprimă cronicii accent de memorii, evenimentele avându-le scrise în inima sa.

Neculce a dat o înaltă prețuire tradiției orale, fiind primul cărturar moldovean care-și întregeste opera cu o adevărată culegere de tradiții istorice, pe care l-a intitulat *O samă de cuvinte, ce sunt audzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni și în letopiseț nu sunt scrise*. Cele 42 de legende ne relatează într-o formă aleasă fapte răzlețe din domniile multor voievozi „pe care nu le impune cititorului ca un adevăr netăgăduit; cine le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, așa va face”.

„Ștefan-vodă cel Bun, când s-au bătut cu Hroit ungurul, precum dzicu unii la Cașen... au fost cadzut calul cu Ștefan-vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu pute în grabă încăleca Ștefan-vodă, fiind om micu. Și au dzis Purice aprodul: „Doamne, eu mă voi face o moviliță, și vino de te sui pe mine și încăleacă pre cal”. Și s-au suit pe dânsul Ștefan-vodă și au încălecat pre cal. Și atunci au dzis Ștefan-vodă: „Sărace Purice, de-oi scăpa eu și tu, atunce ți-i schimba numeli din Purice Movilă”. Și au dat Dumnedzeu și au scăpat amândoi. Și l-au făcut boier, armaș mare, pre Purice. Și dintru acel Purice aprodul s-au tras neamul Movileștilor...”
Legenda V

Cronicarul proslăvește devotamentul ostășesc și jertfirea de sine pentru domn și glia strămoșească a lui Purice, dar accentuează și sentimental de recunoștință pentru acest devotament, pe care domnitorul știe să-l prețuiască.

Concluzie

Operele cronicarilor moldoveni, deși nu au avut influența în epoca în care au fost scrise, ele rămânând în manuscris, constituie un model de înalt patriotism (cronicarii se adresează oamenilor, cerându-le să cunoască istoria neamului românesc), cultivând sentimentul originii, continuității și nobleței noastre ca neam.

Istoriografia formează pivotul literaturii noastre naționale, creatorii „de limbă veche și înțeleaptă” au folosit ca modele de expresie pentru literatura cultă. Scriitorii de mai târziu au putut descoperi în operele lor temeliile culturii noastre, baza conștiinței naționale.

Bibliografie

1. Istoria literaturii românești. – Chișinău, 1988.
2. Călinescu G. Istoria Literaturii Române. – Chișinău, 1993.
3. Letopisețul Țării Moldovei. – Chișinău, 1990.